

УДК 811.161.2'367.332.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-21>

Надія ВІТРУК,

orcid.org/0000-0003-1000-3427

кандидатка філологічних наук,

асистентка кафедри історії та культури української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *n.vitruk@chnu.edu.ua*

Яна ПЕТРИВ,

orcid.org/0000-0002-2864-2318

студентка II курсу магістратури філологічного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *petriv.yana@chnu.edu.ua*

ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ В ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

У статті розглянуто погляди відомих граматистів на формально-синтаксичні вияви вокативних конструкцій в українській мові. Особливу увагу зацентовано на дискусійності питання щодо поширювальних компонентів у складі односкладних речень-звертань. Мета – з'ясувати структурну представленість вокативних речень, вжитих Павлом Загребельним в історичних романах.

У процесі дослідження встановлено, що у текстах історичних романів прозаїк використав як непоширені, так і поширені за будовою типи односкладних речень апеляції. Головний член звертальної синтаксичної конструкції може бути виражений іменником (найчастіше), займенниковим іменником, субстантивованим прикметником, дієприкметником, а подекуди й – прикладкою у формі однини та множини. Непоширені вокативні речення представлені двоякою структурною моделлю: однослівні, тобто лише головний член речення, та наявністю поряд з головним членом вигука або частка як лексико-семантичного виразника емоційності при оцінній характеристиці адресата мовлення. Поширені (кількаслівні) вокативні синтаксичні конструкції мають значно більшу варіантність формальних виявів, оскільки їх структура може містити узгоджені означення, виражені зазвичай прикметниками і займенниковими прикметниками, чи додатки, або й водночас обидва вказані компоненти. Також виявлено, що для створення ефекту емоційного впливу на читача автор використовує метод нанизування однослівних чи кількаслівних односкладних речень апеляції, утворюючи цілі ряди звертань. Нанизування – це, як правило, повторення абсолютно однакових синтаксичних одиниць або дуже семантично схожих між собою. Спостережено, що при позитивній оцінці персонажа роману ряди вокативних речень забарвлюють контексти піднесеними, патетичними тонами, а при негативній характеристиці відчутною стає тенденція наростання різних емоцій, зазвичай гніву, страху, жалю, туги тощо. Підсумовано, що найбільш вживаними у текстах історичних романів Павла Загребельного є однослівні вокативні речення, речення з означальними поширювачами і так звані повторювальні ряди речень.

Ключові слова: звертання, вокативні речення, структура речення, непоширені / поширені речення, однослівні / кількаслівні речення.

Nadia VITRUK,

orcid.org/0000-0003-1000-3427

Candidate of Philological Sciences,

Assistant at the Department of History and Culture of the Ukrainian Language

Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich

(Chernivtsi, Ukraine) *n.vitruk@gmail.com*

Yana PETRIV,

orcid.org/0000-0002-2864-2318

Student of the 2nd year of the Master's degree at the Faculty of Philology

Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich

(Chernivtsi, Ukraine) *petriv.yana@chnu.edu.ua*

FORMAL-SYNTACTIC PECULIARITIES OF THE VOCATIVE SENTENCES IN THE HISTORICAL NOVELS OF PAVLO ZAGREBELNY

The article examines the views of the well-known grammarians on the formal syntactic manifestations of the vocative constructions in the Ukrainian language. Special attention is focused on the controversy of the question of the distributive components in the composition of the simple sentences-appeals. The goal is to find out the structural representation of the vocative sentences used by Pavlo Zagrebelny in his historical novels.

In the process of the research, it was established that in the texts of his historical novels, the novelist used both uncommon and common types of simple sentences of appeal. The main member of a syntactic construction of appeal can be expressed by a noun (most often), a pronominal noun, a substantive adjective, a participle and sometimes by an apposition in the form of singular and plural. Uncommon vocative sentences are represented by a two-fold structural model: one-word, that is – only the main member of the sentence and the presence of an exclamation next to it or a particle as a lexical-semantic expression of emotionality in the evaluative characteristics of the speech addressee. Common (multi-word) vocative syntactic constructions have a much greater variety of formal manifestations, since their structure can contain agreed attributes, usually expressed by adjectives and pronominal adjectives, or objects, or both of these components at the same time. It was also found that to create the effect of emotional impact on the reader, the author uses the method of stringing one-word or multi-word simple sentences of appeal, forming whole series of appeals. Stringing, as a rule, is a repetition of the absolutely identical syntactic units or the units which are semantically very similar to each other. It was observed that with a positive evaluation of the character of the novel, the series of the vocative sentences color the context with the elevated, pathetic tones, and with a negative characteristics, we notice a tendency to increase various emotions, usually anger, fear, pity, longing, etc. It is concluded that in the texts of historical novels by Pavlo Zagrebelny the most used are the one-word vocative sentences, sentences with signifiers and the so-called repeating series of sentences.

Key words: *appeal, vocative sentences, sentence structure, uncommon / common sentences, one-word / multi-word sentences.*

Постановка проблеми. Вокативні речення, як і будь-які інші типи простих речень, можуть бути непоширеними та поширеними. Серед структурних компонентів цих конструкцій зазвичай виокремлюють означення, виражені прикметником чи займенником, вигуки та частки. Одним із нез'ясованих питань у сучасному мовознавстві є визначення наявності у структурі односкладних речень апеляції об'єктних і обставинних поширювачів, займенникових іменників *ти, ви*. Небагато уваги приділено вивченню особливостей утворення так званих рядів звертань, ролі та значення їх семантичного навантаження в тексті.

Аналіз досліджень. У мовознавчій літературі погляди граматистів спрямовані в основному на характеристику формально-синтаксичних виявів вокативних конструкцій у сучасній українській мові. Зокрема, П. Дудик зазначає, що структуру речень-звертань можуть ускладнювати: а) вигуки; б) вигуківі сполуки, що підсилюють таку конструкцію, набуваючи додаткового відтінку задля вираження емоцій докору, спонукання; в) паралельне використання кількох звертань-речень; г) усталені офіційні звертальні формули, якими починаються звіти, доповіді, виступи, промови тощо (Дудик: 1971, 40).

Також дослідник паралельно до номінативних речень звертає увагу на явище нанизування вокативних конструкцій, точніше, на паралельно-однорідне буття кількох речень-звертань, напр.: «*Валя! Кость! Вітя!* – розставляє широченно руки, мов

їх усіх хоче обійняти!» (С. Васильченко)» (Дудик: 1971, 41).

На думку І. Вихованця, основу вокативних конструкцій складає «іменник у формі кличного відмінка, що вимовляється з особливою інтонацією, яка передає заклик, спонукання до припинення дії, докір, обурення та ін. Часто вокативи супроводжуються вигуками й частками, що посилюють і диференціюють семантико-синтаксичні особливості вокативних речень» (Вихованець: 1992, 61–62).

І. Слинко, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, досліджуючи особливості кличних комунікативів, вважають, що для встановлення якісно-оцінної характеристики особи поширювачами можуть бути і об'єктні, і означальні, і дифузні, а для підсилення їх емоційності слугують займенники, вигуки та частки, повторювані конструкції (Слинко: 1994, 408–410).

Міркування про підсилювачів головного члена вокативних речень прослідковуємо у монографії М. Скаба. Мовознавець стверджує: «розгорнуті номінації адресата мовлення такого типу ми кваліфікуємо як фразеологізовані номінації, головним опорним компонентом яких є переважно іменник у формі кличного відмінка, а займенникові іменники *ти, ви* в них, втрачаючи лексичне значення, використовуються як інтимізуючі компоненти, функціонально близькі до часток» (Скаб, 2002: 200).

Цілком слушними, на наш погляд, є зауваження М. Скаба щодо розміщення займенників

другої особи *ти, ви* у структурі односкладних речень апеляції: якщо займенники знаходяться після головного члена, тобто у постпозиції, то виконують у реченні функцію підсилювальної частки; якщо ж такі займенники подано у препозиції, то відповідно реалізують функцію підмета у неповному двоскладному реченні. Наприклад, *Ти, молодче, пригадай князеві обох братів, а він не забуде тебе* (Р. Федорів) (Скаб, 2002: 194).

Окрім часток, для вираження емоцій, елементів думки, волевиявлення використовують вигуки. За семантикою вигуки, які можуть бути вжитими у складі вокативних речень, поділяють на:

1) спонукальні – виражають спонукування, наказ, розпорядження, заклик, заохочення тощо (*гей! вйю! геть! гайда!, ану!*);

2) емоційні – виражають почуття, переживання, фізичний та психічний стан людини: радість, здивування, захоплення, страх, горе, сум, осуд, докір тощо (*а!, о!, ах!, ох!, ех!, ха!, фу!, жаж!, боже!, лихо!, горе!*);

3) апелятивні – виражають звертання мовця до співрозмовника, щоб привернути його увагу (*гей!, ей!, агов! ау!*) (Горпинич: 2004, с. 304–305).

Саме за допомогою вигуків вокативні синтаксичні конструкції стають семантично увиразненішими.

Н. Вітрук у синтаксичних дослідженнях, присвячених з'ясуванню функціонування односкладних іменних (номінативних та вокативних) речень в сучасній українській літературній мові (Вітрук: 2012, 11–13; 2014, 42–43), констатує такі структурні моделі односкладних речень апеляції, як:

1) «однослівні речення, головний член яких, ужитий у формі кличного відмінка однини чи множини, може бути виражений іменником: **Синьйори!** *Все ж крутиться Земля, щоб не було!* (Д. Павличко); субстантивованим прикметником: **Стара!** *Признавайсь, де лист від твого сина-більшовика?* (Б. Харчук); займенниковим іменником або прикметником: **Гей, ти!** – *сказав йому подумки* (Є. Гуцало); порядковим числівником: **Двадцятий!** *О двадцятий віку!* (П. Мовчан);

2) речення, до складу яких входять узгоджені / неузгоджені означення, що можуть бути виражені прикметником: **Праведній зорі!** (Т. Шевченко); прикметниковим займенником: **Дунаю мій!** (Ю. Федькович); порядковим числівником: **Тумане вісімнадцятий!** *на!* (І. Франко); іменником у формі непрямого відмінка: **Дорого під яворами!** (А. Малишко); діеприкметником: **Доле моя наречена,** *з маленької заручена!* (Ю. Федькович);

3) речення, структурними компонентами яких є додатки, виражені переважно іменниками у формі Р.в., напр.: **О музико любові!** (Д. Кремінь);

4) речення, структурними компонентами яких є обставини, зазвичай з семантикою місця або часу: **Вчителько моя, зоре світова, Раднице моя На Вкраїні мій!** (А. Малишко); **Ніколи-ніколи, мій голубе...** (М. Кропивницький);

5) речення, структурними елементами яких є артикульовані займенникові іменники *ти, ви*: **О отче мій ти, отче!** (Ю. Федькович);

6) речення, до складу яких входять емоційні й спонукальні вигуки: **Ах, душко!** (Панас Мирний) та частки: **Бідо ж моя!** (Ю. Федькович)».

Фіксує дослідниця також функціонування повторюваних вокативних речень, напр.: **Вітре буйний, вітре буйний!** (Т. Шевченко); речень, що утворені прикладковими та атрибутивними словосполученнями: **Гей, дівко-бранко, Марусю, попівно Богуславко!** (Укр. нар. тв.) та ряди нанизаних речень апеляцій, а саме: **Петрусю! Друже мій єдиний! Моє ти серце! мій ти сину!** (Т. Шевченко) (Вітрук: 2012, 11–12).

Сучасна мовознавиця Л. Коваль у праці «Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові» виражає твердження про те, що вокативні речення мають, зазвичай, «просту синтаксичну форму, яка, втім, може мати як однослівну (напр., **Наталіє!**), так і кількаслівну (**Наталіє Іванівно!**) репрезентацію» (Коваль: 2015, 107). Дослідниця, дотримуючись думки М. Скаба, зауважує про наявність в українській мові «омофлексії називного та кличного відмінків» (Коваль: 2015, 110).

Мета статті – з'ясувати структурну представленість вокативних речень, вжитих Павлом Загребельним у таких історичних романах, як: «Роксолана», «Диво», «Євпраксія», «Смерть у Києві», «Первоміст», «Я, Богдан».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до формально-синтаксичного вияву вокативні речення, дібрані з текстів історичних романів П. Загребельного, представлені трьома типами структурних моделей.

1. Однослівні вокативні речення.

Найчастіше автор історичних романів вживає вокативні реченні, основу яких складає **іменник** у формі кличного відмінка:

однини, напр.: **На це Ростислав відповів братові так: Брате!** *Кланяюся тобі. Ти за мене старший, ото ж як ти скажеш, на те я пристану* (Загребельний, 1980: 243); **Князеньку!** – *склав ніби до молитви долоні боярин* (Загребельний, 1980: 183); **Я руську княжну беру в жони. – Імператоре!** – *Вона стане імператрицею!* (Загребельний, 1975: 106); – **Брате,** *сказав до Георгія і повторив: – Брате!* (Загребельний, 2000: 491); **Батьку!** – *щосили закричав Борис,*

влітаючи до кабінету. – Батьку, наші розбили їх під Москвою і женуть, женуть!.. (Загребельний, 2000: 289); **Князю!** Батьки, сини й брати наші згинули в битвах за тебе або попали в полон (Загребельний, 1980: 372);

множини, напр.: *А я успокоював їх, як міг, і не відступав: – Дітки! Гетьмани в битвах не гинуть!* (Загребельний, 1983: 412); **Люди!** Людоньки, як же тепер? – *Ось, браття-товариство, немає вже з нами нашого батька Хмеля і не буде* (Загребельний, 1983: 457); *Сам Ян Казимир, загубивши шапку, метався серед втікачів на коні, кричав: «Панове! Не покидайте мене! Не губіть вітчизни!»* (Загребельний, 1983: 428); *Від одного крику сполошився весь табір: «Братиці! Вже ні одного полковника немає в таборі! Всі повтікали!»* (Загребельний, 1983: 490) тощо.

Другу підгрупу серед однослівних структурних конструкцій складають синтаксичні одиниці, основа яких виражена **субстантивованим прикметником**, напр.: **Ясновельможний!** – *Як не ти, то й ніхто вже!* (Загребельний, 1983: 381); **Невдячний!** – *гукнув через стіл Генріх. – Ти свідок, що я не повірив!* (Загребельний, 1975: 109); **Обідолашна!** *Серця свого не роз'ятрюй журбою!* (Загребельний, 1983: 412); **Богомудрий!** – *гукнув ігумен. – А що за Меркурій? У нас же Меркерій був!* (Загребельний, 1974: 647).

Речення на зразок **«Віруючі! Воюйте з тими з невірних, які близько до вас: хай знають вашу жорстокість. І вбивайте їх, де зустрінете»** (Загребельний, 2001: 286) дозволяє нам стверджувати, що головний член вокативного речення може бути виражений **дієприкметником**.

Чітко ілюструють вживання Павлом Загребельним у текстах романів звертальних конструкцій, роль головного члена в яких виконує **займенниковий іменник**, напр.: **Ти!** – *заревів Агаїт. – Я віддам тебе...Я...я зажену тебе...* (Загребельний, 2000: 390); **Ти!** – *зиркнув на нього Воєвода. Тоді сказав Положаєві: – Візьми в нього дитину, а він хай підніме отого з конякою* (Загребельний, 1974: 470); **Ти!** *Як смієш? Гяурка!* (Загребельний, 2001: 334); **Хто!** – *крикнув восьминник, хапаючись за меч. – Я, – спокійно відповіли йому* (Загребельний, 1980: 392); **Ти!** – *крикнув боярин, підбігаючи до своєї мовчазної й покірливої боярині і марно намагаючись зрушити її з місця: жона виявилася багато дужча* (Загребельний, 1980: 183); **Ви!** *Син? Ні, мій син помер* (Загребельний, 1975: 198); **Ти!** – *посунув на нього конем Ганжа. – Хто ти є, нікчемний виплодку?* (Загребельний, 1983: 179); **А ти!** *Що ти? Смердючий рус! Поганин!* (Загребельний, 2000: 390).

Аналізуючи історичний роман «Я, Богдан», натрапляємо на використання у ньому вокативних конструкцій, основу яких складає іменник, виражений **прикладкою**, зокрема: **Гей, панове-лицарі!**; **Гей лицарі-браття!** (Загребельний, 1983: 7); **Гей, браття-молодці!** (Загребельний, 1983: 8); **Гей, товариство-добродійство!** (Загребельний, 1983: 9); **Панове-браття!** *Пито вже й за моє здоров'я, і за здоров'я гетьманши Матрегни, і за все добро й пожиток для всіх нас* (Загребельний, 1983: 363); **Гей, браття-товариство!** (Загребельний, 1983: 227); **Гей, друзі-молодці, браття козаки-запорожці!** (Загребельний, 1983: 233); **Панове-товариство, друзі мої й побратими!** – *сказав їм. – У цій битві вирішиться наша доля і доля народу нашого* (Загребельний, 1983: 228); **Браття-товариші!** *Приймаємо вас до себе, хочемо, щоб пішли разом з нами за волю й честь народу нашого* (Загребельний, 1983: 181).

2. Кількаслівні речення-звертання

Як відомо, кількаслівні вокативні речення, окрім головного члена речення, містять різні структурні поширювачі. Переважно це **узгоджені означення**, що можуть бути виражені прикметником, прикметниковим займенником.

Типовими прикладами вживання у структурі вокативного речення **прикметникових займенників** є такі, напр.: **Моя султанишо!** *Немає меж моєї стривоженості!* (Загребельний, 2001: 374); **Султане, схаменися!** **Мій повелителю!** *Я ж ваш макбул, ваш мергуб, ваш махбуб!* (Загребельний, 2001: 399); **Крулевно моя!** *На всі дні року, на кожен день – нове вбрання, одне ліпше другого, багатше й коштовніше* (Загребельний, 1983: 209); **Моя Хасекі!** *Ти живеш у найтишнішій столиці світу!* (Загребельний, 2001: 433); **Земле моя!** (Загребельний, 1980: 373); **Діти мої!** – *сказав Соколлу. – Те, що ви бачите, недовго затулятиме вам сонце* (Загребельний, 2001: 666); **Ваша величність!** – *гукнула вона розпачливо і вхопила його за руку* (Загребельний, 2001: 611); **А Лепетя** *голосила: Синочку мій, пастуше мій, дитино моя! Хто ж мені буде худоби доглядати?* (Загребельний, 1974: 599).

Синтаксичні конструкції на кшталт: **О суєто людська!** *Хто мертвий забажає сього дарування тлінного і волостей, погибаючи?* (Загребельний, 1980: 247); **Князеньку дорогий!** (Загребельний, 1980: 170); **Земле мила!** (Загребельний, 1980: 373); **Мій відчаю, мій тяжкоокий вороже!** *Твій дух отруйний, сила згубна* (Загребельний, 2001: 630); **О мракоумний земнородцю!** – *визвірився Стрижак* (Загребельний, 1974: 483) ілюструють читачам приклади вико-

ристання автором речень, в яких означення виражено **прикметником**.

Подекуди поширювальним компонентом односкладних вокативних одиниць може бути і **додаток**, напр.: **О добрі боги і боги землі! Чому ви так чините?** (Загребельний, 2000: 129); **Новгородці мої любі, дружино моя, опора і надія землі Руської!** (Загребельний, 2000: 347).

Фіксуємо зразок вираження головного члена числівниковою сполукою, напр.: **Ей, сто тисяч свиней!** – заревів униз Забуши. – Тут Генріх, імператор, він вас питає! Відповідайте! (Загребельний, 1975: 104).

Невід’ємними структурними складниками багатьох речень є частки та вигуки. Констатуємо, що і Павло Загребельний вживав їх у творах для того, щоб виразити емоції, почуття, враження, переживання тощо. Залежно від функційно-семантичного навантаження у текстах історичних романів виокремлюємо:

а) **речення з емоційними вигуками**, напр.: **А другий жалісливо промовив: – Ой отче!** (Загребельний, 1974: 587); **Ой Хмелю, Хмелику!** Вчинив єси ясу І поміж панами Велику тругу! (Загребельний, 1983: 304); **І найбільший поет мого народу, який попервах возвеличував мої діла, згодом напише слова гіркі й жорстоко-несправедливі: «Ой Богдане, Богданочку!** Якби була знала – у колиці б задушила, під серцем приспала» (Загребельний, 1983: 20); **О вороже любий! Не можу без тебе!** (Загребельний, 2001: 630); **О ваша величність! Хай Аллах дарує вам здоров’я і радість для очей!** (Загребельний, 2001: 327); – **О людоньки!** – сплеснула в долоні Лепетя (Загребельний, 1974: 606) та ін.;

б) **речення з апелятивними вигуками**, напр.: **Ей, козаки, діти, друзі! Прошу вас, добро дбайте** (Загребельний, 1983: 511); **Ей, сто тисяч свиней!** – заревів униз Забуши (Загребельний, 1975: 104);

в) **речення зі спонукальними вигуками**, напр.: **Гей, Джурило! Ану ж бо покажи цьому!** (Загребельний, 2000: 98); **Гей, пане підстаросто! Де ж ти! Виповзай, тхоре, з своєї нори смердючої! Гей!** (Загребельний, 1983: 120); **Гей, пане Потоцький, пане Потоцький!** (Загребельний, 1983: 232); **Гей, земле моя неозора!** (Загребельний, 1983: 95) тощо.

Можуть бути ускладнені речення-звертання і частками *же, ж*, напр.: **Ой гості ж дорогії!** – зітхав не знати чи радісно, чи болісно боярин Кисличка (Загребельний, 1980: 171); **Ой таточку, ой же наш ріднесенський!** (Загребельний, 1983: 204). Надаючи додаткових емоційних і смислових відтінків, завдяки цим лексико-граматичним компо-

нентам підсилено зміст як і конкретного члена речення, так і усєї синтаксичної одиниці.

3. Ряди вокативних речень

Особливістю досліджуваних односкладних речень апеляції у текстах історичних романів є також те, що вони можуть бути повторюваними та утворювати так звані ланцюжки або ряди речень, нанижуючись. Розмежовуємо такі підгрупи нанижаних речень:

а) **повторювання тих самих синтаксичних одиниць**:

однослівних, напр.: [...] і, втративши надію виходити що-небудь, став тихенько кликати: **«Величко! Величко!»** (Загребельний, 2000: 59); **Стояла перед султаном зжовкла, як шафран, не могла вхопити віддиху, дивилася на нього такими очима, що він здригнувся, злякано вигукнув: – Хуррем! Хуррем!** (Загребельний, 2001: 672); **Снилося йому чи й не снилося, а серед ночі хтось кликав голосно: «Кузьмо! Кузьмо!»** (Загребельний, 1980: 13); **Він спав міцно й стомлено, а вона підійшла босо, нечутно під двері й гукнула: «Дулібе! Дулібе!», так що він стрепенувся і щосили крикнув: «Агов!»; і від того крику прокинувся, вмить згадав Ойчин поклик і свою відповідь, кинувся до дверей і не знайшов там нікого** (Загребельний, 1980: 315); **Тепер прийшла в його сон і погукала: «Дулібе! Дулібе!»** (Загребельний, 1980: 316);

кількаслівних, напр.: **«Пане сотнику! Пане сотнику!»** – «А що, – кажу, – не знайдете в калині кого різати?» (Загребельний, 1983: 284); **На кожне скикування головою навперестриб: «Пане сотнику! Пане сотнику!»** (Загребельний, 1983: 39);

б) **нанизування семантично схожих синтаксичних одиниць**:

однослівних, напр.: **Шпільмани! Шальке! Рюде!** (Загребельний, 1975: 109); **Ти! Поганцю! Сволото! Тварюко!** – телесувався коло нього Сивоок, підскакуючи то з одного, то з другого боку, виміряючи йому не так болючі, як шкулькі удари (Загребельний, 2000: 129); – **Що ти вдіяв? Що ти накоїв! Ти, злодюго! Вбивцю! Негіднику!** (Загребельний, 2000: 129);

кількаслівних, напр.: – **Пане Хмельницький! Пане гетьмане!** Зглянься на мене! Я – Виговський Іван, писар з-під Боровиці (Загребельний, 1983: 200); **Знадо і звабо моя! Мотрононько!** Три речі перевіряються в ділі: мужність у бою, смирення в гніві, любов у нужді (Загребельний, 1983: 194); – **Ваша величність! Мамо!** Роксолана гідливо відсунулася від свого зятя (Загребельний, 2001: 625); **Тільки вночі, без підслухів і підглядачів, плачучи над першим своїм сином, шепотіла**

йому рідні слова: «**Синочку мій! Дитино моя!**» – а вголос боялася промовити бодай слово, щоб не сполохати своє нетривке щастя, не відлякати насторожену долю (Загребельний, 2001: 248); *Що ю взяли попри коні, попри коні на ремені, тота плаче: «**Ой Боже ж мой! Косо моя довгенькая! Не мати тя розчісує, возникбичем розтріпує!**»* (Загребельний, 2001: 249); ***Мій відчаю, мій тяжкоокий вороже! Твій дух отруйний, сила згубна*** (Загребельний, 2001: 630); *Ще прошепотів щось. Здається: «**Кров моя, серце моє, вогонь мій!**»* *Та вже того ніхто не почув, і князь не чув нічого* (Загребельний, 1980: 429).

Варто зауважити, що при позитивній оцінці персонажа роману ряди вокативних речень забарвлюють контексти піднесеними, патетичними тонами, а при негативній характеристиці відчутною стає тенденція наростання різних емоцій, зазвичай прохання, гніву, страху, жалю, туги тощо.

Висновки. Отже, основу вокативних речень загалом складає іменник у кличному відмінку або іменник, підсилений вигуками та спонукальними частками, чи займенниками *ти, ви*, які виконують роль підсилювальних часток. Структуру поширених односкладних речень апеляції наповнюють, як правило, узгоджені/неузгоджені означення, порядкові числівники, обставини місця і часу.

В історичних романах Павла Загребельного вживаними є непоширені та поширені за будовою вокативні синтаксеми. Однак автор надає перевагу все ж таки однослівним реченням та реченням з означальними поширювачами. Так звані ряди вокативних речень, використані П. Загребельним, становлять чималу кількість і виконують функцію увиразнення письменницької манери. Здійснений аналіз також дає можливість виявити мовні особливості індивідуального стилю митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ, 1992. 224 с.
2. Вітрук Н. Л. Односкладні іменні речення в сучасній українській літературній мові: структура і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 20 с.
3. Вітрук Н. Формально-синтаксичні вияви односкладних речень апеляції в сучасній українській мові *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 19. С. 41–44.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 336 с. (Альма-матер).
5. Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 5. С. 37–43.
6. Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента вокативного речення в українській мові. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 5. С. 56–62.
7. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : монографія. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
8. Слинько І. І., Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Загребельний П. А. Диво: роман. Київ : Махаон-Україна, 2000. 576 с.
2. Загребельний П. А. Євпраксія: роман. Київ : Рад. письменник, 1975. 312 с.
3. Загребельний П. А. Первоміст: романи в двох томах. Київ: Дніпро. 1974. Т.1. С. 445–734.
4. Загребельний П. А. Роксолана: роман / худож.-оформлювачі Б. П. Бублик, І. В. Осипов. Харків : Фоліо, 2001. 685 с.
5. Загребельний П. А. Смерть у Києві: твори в шести томах. Київ : Дніпро, 1980. Т.3. 680 с.
6. Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі): роман. Київ : Рад. письменник, 1983. 511 с.

REFERENCES

1. Vykhovanets I. R. (1992) *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy*. [The essays on the functional syntax of the Ukrainian language] Kyiv. 224 s. [in Ukrainian]
2. Vitruk N. L. (2012) *Odnoskladni imenni rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi: struktura i funktsionuvannia* [Simple noun sentences in the modern Ukrainian literary language: structure and functioning] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Chernivtsi. 20 s. [in Ukrainian]
3. Vitruk N. (2014) *Formalno-syntaksychni vyiavy odnoskladnykh rechen apeliatsii v suchasni ukrainskii movi* [Formal-syntactic manifestations of the simple sentences of appeal in the modern Ukrainian language] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Filolohiia (movoznavstvo) : zb. nauk. prats / [hol. red. N. L. Ivanytska]. Vinnytsia : TOV "Firma "Planer". Vyp. 19. S. 41–44. [in Ukrainian]
4. Horpynych V. O. (2004) *Morfolohiia ukrainskoi movy : Pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv*. [The morphology of the Ukrainian language] Kyiv : VTs "Akademiia". 336 s. (Alma-mater). [in Ukrainian]

5. Dudyk P. S. (1971) Zvertannia-rechennia v suchasni ukrainskii movi. [Sentences of appeal in the modern Ukrainian language] *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. № 5. S. 37–43. [in Ukrainian]
6. Koval L. M. (2015) Semantyko-syntaktychna osnova holovnoho komponenta vokatyvnoho rechennia v ukrainskii movi. [The semantico-syntactic basis of the main component of the vocative sentence in the Ukrainian language] *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*. № 5. S. 56–62. [in Ukrainian]
7. Skab M. S. (2002) Hramatyka apeliatsii v ukrainskii movi : monohrafiia. [Grammar of appeal in the Ukrainian language] Chernivtsi : Misto. 272 s. [in Ukrainian]
8. Slynko I. I., & Huivaniuk N. V., & Kobylanska M. F. (1994) Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytan- nia : navch. posibnyk [Syntax of the modern Ukrainian language] Kyiv : Vyscha shkola. 670 s. [in Ukrainian]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Zahrebelnyi P. A. (2000) *Dyvo*: roman. [Dyvo: novel] Kyiv : Makhaon-Ukraina. 576 s. [in Ukrainian]
2. Zahrebelnyi P. A. (1975) *Yevpraksiia*: roman. [Ievpraksiya: novel] Kyiv : Rad. pysmennyk. 312 s. [in Ukrainian]
3. Zahrebelnyi P. A. (1974) *Pervomist*: romany v dvokh tomakh. [Pervomist: a novel in two volumes] Kyiv: Dnipro. T. 1. S. 445–734. [in Ukrainian]
4. Zahrebelnyi P. A. (2001) *Roksolana*: roman [Roksolana: novel] / khudozh. – oformliuvachi B. P. Bublyk, I. V. Osypov. Kharkiv : Folio. 685 s. [in Ukrainian]
5. Zahrebelnyi P. A. (1980) *Smert u Kyievi*: tvory v shesty tomakh. [Death in Kyiv: works in six volumes] Kyiv : Dnipro. T.3. 680 s. [in Ukrainian]
6. Zahrebelnyi P. A. (1983) *Ya, Bohdan (Spovid u slavi)*: roman. [I, Bohdan (Confession in glory): novel] Kyiv : Rad. pysmennyk. 511 s. [in Ukrainian]